Gabriela Pană Dindelegan

NOTE ASUPRA SUFIXULUI *-IȚĂ*. CARACTERISTICI DE ACCENTUARE

1. Exceptând unele situații puțin numeroase, regula curentă de accentuare a derivatelor sufixale este aceea că sufixul derivativ, indiferent de valoarea lui semantică, este purtătorul accentului (1). Fac excepție sufixele *-nic* (adjectival), *-niță/-elniță* (instrumental), *-că* (moțional), *-ă*[1] (moțional), în cazul cărora derivatele păstrează accentuarea pe radical (2); vezi și Pană Dindelegan 2020: 7.1.3.

(1) *citit<u>o</u>r*[2]*, cizm<u>a</u>r, copil<u>aș</u>, frumus<u>e</u>țe, lăcăt<u>uș</u>, maramureș<u>ea</u>n, mămi<u>c</u>ă, obrăj<u>o</u>r, piciorușt, rândunică, tutungiu, vânătoare, vitejesc, vitejește*

(2) *dornic, puternic; botniță, șurubelniță; țărancă, româncă; elevă, studentă*

Conform regulii generale, interesantă este deplasarea regulată a accentului în procesul derivărilor succesive; la fiecare atașare a unui nou sufix derivativ intervine și deplasarea de accent; vezi (3a–c). Odată cu deplasarea accentului, se creează și condițiile de apariție a alomorfiei */a/~ /ă/*.

(3) a. *baie – băieș* (< *baie* + *-aș*) – *băieșiță* (<*băieș* + *-iță*)
b. *cârciumă – cărciumar* (<*cărciumă* + *-ar*) – *cârciumăriță* (< *cârciumar* + *-iță*)
c. *moară – morar* (<*moară* + *-ar*) – *morăriță* (<*morar* + *-iță*)

2. În raport cu majoritatea derivatelor sufixale, derivatele în *-iță* au un statut aparte, cu variații ale regulii de accentuare. Sufixul *-iță* este polifuncțional[3], adăugând fie o valoare diminutivală (4), fie una moțională, în sensul creării de formații animate feminine de la masculine (5). Valoarea diminutivală apare atât în cazul derivatelor animate, umane și nonumane (*fetiță, oiță*), cât și în cazul

[1] În cazul moționalului *-ă,* absența accentuării se explică prin funcționarea simultană a acestuia și ca desinență substantivală, *-ă* fiind, în același timp, și desinență pentru feminin singular nominativ-acuzativ.

[2] Notăm accentul după modelul DOOM$^{2–3}$, prin sublinierea vocalei accentuate.

[3] Pentru valorile sufixului, pentru uzul și productivitatea din româna veche, vezi Popescu-Marin 2007: 148–151; pentru caracteristicile etimologice și semantice, vezi Pascu 2016: 254–258.

LR, LXVIII, nr. 3, p. 361–363, București, 2019

BDD-A31557 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:57 UTC)

inanimatelor (*guriță, portiță*), în timp ce valoarea moțională caracterizează numai substantive animate, umane (*notăriță, primăriță*) sau nonumane (*bivoliță, făzăniță, păuniță*). Ca sufix moțional, *-iță* creează adesea formații desemnând meserii (mai noi sau mai vechi) practicate de femei (*casieriță, cârciumăriță, ciobăniță, frizeriță, hangiță, morăriță, ospătăriță, poștăriță, rotăriță, strungăriță, șoferiță, văcăriță*). Cu valoare moțională, se poate atașa și unui sufix agentiv (*-ar* + *-iță*: *cârciumăriță; -aș* + *-iță: băieșiță; -tor* + *-iță: judecătoriță*), creând, de asemenea, nume de meserii practicate de femei.

(4) *bluziță, căciuliță, fetiță, fundiță, perniță, portiță, rochiță*
(5) a. *arendășiță, băciță, băieșiță, casieriță, ciobăniță, crâșmăriță, domniță, feciorița, frizeriță, hangiță, jupâniță*
b. *barmaniță, brokeriță, felceriță, chelneriță, factoriță, picoliță, pictoriță, spicheriță, sculptoriță*
c. *doctoriță* vs *doctoriță, dăscăliță* vs *dăscăliță, factoriță* vs *factoriță*[4]
(6) *bivoliță, călugăriță, diavoliță, măgăriță, meșteriță, tartoriță, trântoriță*

Cele două valori semantice ale sufixului (valoare diminutivală vs valoare moțională) se disting clar în privința regulilor de accentuare, în sensul că formațiile diminutivale poartă, fără excepție, accentul pe sufix (4), în timp ce derivatele moționale au un comportament variant, unele având sufixul accentuat (5a), în timp ce altele păstrează accentul pe radical (5b). Pentru unele formații, uzul înregistrează accentuare variantă (5c), dar lucrările normative (vezi DOOM[3]) recomandă numai una dintre forme.

O analiză a relației dintre accentuare și tipul de derivat arată că, numeric, clasa derivatelor moționale cu accent pe sufix (5a) este considerabil mai bogată decât clasa derivatelor cu accent pe radical (5b). În plus, clasa derivatelor cu sufix neaccentuat (5b) este mai extinsă în cazul derivatelor din fondul nou al limbii, cu baze care, fără să fie foarte recente, sunt, oricum, creații mai noi; unele sunt chiar foarte noi (*barmaniță, bloggeriță, brokeriță, dealeriță, stripperiță*[5]*, vloggeriță*[6]). Asta nu înseamnă că uzul nu înregistrează și câteva derivate din fondul vechi cu accentuare pe radical (6). Pe de altă parte, trebuie remarcată și prezența unor formații foarte recente (vezi derivatul nou introdus în DOOM[3]:*jandarmeriță*) care se supun regulii generale cu sufix accentuat.

În aceste condiții, este greu de precizat ce anume asigură această variație de accent. În cazul distincției sufix diminutival, fără variație accentuală, vs sufix

[4] Am așezat pe prima poziție forma recomandată de DOOM[3]. Ca revizor, am avut acces la materialul din DOOM[3], ediție nouă, în fază finală de definitivare.
[5] Pentru formații derivative recente în *-iță,* vezi Stoichițoiu-Ichim 2012.
[6] Formația este nou introdusă în DOOM[3], lucrare normativă în curs de finalizare.

BDD-A31557 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:57 UTC)

moțional, cu variații accentuale, intervine probabil un criteriu de diferențiere semantică a sufixului polifuncțional. În cazul variației sufixelor moționale, nu există, la prima vedere, nicio explicație plauzibilă. În fond, este vorba de un nou caz de încălcare a regulilor fonomorfologice de predictibilitate, crescând astfel numărul situațiilor de impredictibilitate (de data asta de accentuare), situații atât de caracteristice limbii române.

BIBLIOGRAFIE

Pană Dindelegan 2020, Gabriela Pană Dindelegan, "Word-formation in diachrony", în Martin Maiden, Adina Dragomirescu, Gabriela Pană Dindelegan, Oana Uță Bărbulescu, Rodica Zafiu, *The Oxford History of Romanian Morphology,* Oxford, Oxford University Press (sub tipar).

Pascu 1916, G. Pascu, *Sufixele româneşti*. Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române, Librăriile Socec & Co.

Popescu-Marin 2007, Magdalena Popescu-Marin (coord.), *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea,* Bucureşti, Editura Academiei Române.

Stoichițoiu-Ichim 2012, Adriana Stoichițoiu-Ichim, „Aspecte sociolingvistice privind exprimarea genului la numele de profesiuni", în Constantinescu, M. & Oana Uță Bărbulescu (ed.) *Modernitate şi interdisciplinaritate în cercetarea lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Liliana Ionescu-Ruxăndoiu*. Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 493–510.

NOTES ON THE SUFFIX *-IȚĂ*. STRESS RULES IN SUFFIXED DERIVATIVES

(Abstract)

The article deals, on the one hand, with the general stress rule in suffixed derivatives, and, on the other, with the variant stress pattern of the suffix *-iță.* As a diminutive suffix, *-iță* always bears the stress, whereas, when it has a motional value, either the root or the suffix itself bears the stress. The author points to a case of derivational irregularity, which extends the inventory of inflectional or derivative forms in which the position of stress is unpredictable.

Keywords: lexical suffix, diminutive value, sex-marking (motional) suffix, stress rule of suffixed words.

Cuvinte-cheie: sufix lexical, valoare diminutivală, valoare moțională, accentuare a sufixului.

Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti;
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
g_dindele@yahoo.com

BDD-A31557 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:57 UTC)